

* ZPRÁVY — KRONIKA *

Letní škola lingvistiky v Dačicích 2009

Stejně jako v předešlých dvou letech i letos od 15. do 22. srpna ožilo tiché moravsko-české pomezí městečko Dačice lingvistikou. Pod záštitou FF UK a Psychologického ústavu AV ČR se zde setkali posluchači se zájmem o současné směry v lingvistice s českými jazykovědnými pracovníky aktivně či v minulosti působícími převážně v zahraničí (Max Planck Institute, Universität Leipzig, Princeton University, La Trobe University etc.).

Tematicky bylo setkání věnováno především oblasti kognitivní lingvistiky v širokém smyslu tohoto termínu. Nejbohatěji byla zastoupena psycholingvistika: Doug Davidson seznámil posluchače se současnými metodami zkoumání konceptualizace jazyka prostřednictvím mapování mozkové činnosti (EEG, fMRI, MEG, DTI), na něj tematicky navázaly přednášky Denisy Bordag a Barbary Schmiedtové zabývající se oblastí formulace řečové produkce. Denisa Bordag poukázala na skutečnost, že informace o rodové příslušnosti substantiv není k jednotlivým výrazům přiřazena, ale naopak substantiva jsou mentálně přiřazována do nadřazených kategorií rodu; poukázala také na vliv sémantických a fonologických distraktorů na rychlost procesu pojmenovávání; celkově tak byla prokázána aktivace (feedback) mezi gramatickou a fonologickou rovinou při formulaci řeči. Barbara Schmidtová soustředila svou pozornost především na obecná témata psycholingvistiky s cílem seznámit posluchače se základními východisky této vědní disciplíny a způsoby testování. V této oblasti stojí za zmínku především prezentování poměrně málo rozšířené metody „Eye Tracking“ – sledování pohledu očí při řečové produkci. Aplikací této metody na zkoumání použití dokonavých (perfektivních) a nedokonavých (imperfektivních) verb v různých jazycích Barbara Schmiedtová demonstrovala existenci různého pohledu uplatňovaného v jednotlivých jazycích pro konstruování časové perspektivy a poukázala tak na „mentální příbuznost“, resp. podobnost určitých jazyků a možnost vydělení „mentálních“ jazykových skupin (např. „dokonavá“ čeština, němčina, nizozemština proti „nedokonavé“ angličtině, francouzštině a ruštině). Podobně upozornila např. na rozdílné „balíkování“ sdělované informace – rozdělení sdělovaného obsahu do vyšších jazykových struktur – v jednotlivých jazycích.

Tématu psycholingvistiky věnoval své dvě přednášky i jeden z pořadatelů Letní školy, Filip Smolík z Psycholingvistického ústavu AV ČR, který se zaměřil na jazykovou akvizici dětí a strukturální priming (strukturální paralelizmus), tj. opakování struktur (v konverzaci) na základě jejich předešlého výskytu: existenci jevu, způsoby jeho testování a vliv na řečovou produkci, a konstatoval vliv primingu až na revizi porozumění, nikoliv jeho první fázi. Oblast porozumění mluvenému jazyku u rodilých a nerodilých mluvčích vedle Filipa Smolíka posluchačům podkryla také Adriana Hanulíková z Institutu Maxe Plancka zaměřivší se na fonologické aspekty dané problematiky.

Poslední z psycholingvistických příspěvků prezentovaný Františkem Kuminiakem byl věnován problémům gramatické shody, resp. působení gramatických „vábniček“ na výskyt chyb ve shodě subjektu s predikátem. Na příkladech názorně demonstroval atrakci plurálové vábničky na singulární tvary substantiv, přičemž plurál téměř vždy způsobil nahrazení správného singuláru plurálem (což ukazuje na správnost předpokladu nepříznakovosti singuláru). Ukázal také, že chyby v rodové shodě jsou ve slovenštině méně časté než chyby ve shodě v kategorii čísla, přičemž nejčastěji se mluvčí dopouštěli chyb při ambigentnosti (nejednoznačnosti) morfosyntaktických charakteristik subjektu a objektu. Zároveň však poukázal na skutečnost, že uvedené zjištění nelze aplikovat na všechny jazyky (např. ve španělštině či italštině jsou frekventovanější chyby v čísle než v rodě).

Vedle psycholingvistiky nebyly v Dačicích opomenuty ani ostatní oblasti lingvistiky. Vhled do konstrukční gramatiky se pokusila posluchačům zprostředkovat Mirjam Fried, obsažnou problematiku generativní syntaxe, představenou na výseku problematiky pasiva a antipasiva v různých typech jazyků, inspirativním způsobem publiku předala Lucie Medová z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zajímavý syntaktický exkurs provedla také Joanna Ut-seong Sio prezentující syntax jihočínských nářečí. Na základě těchto „syntaktických vhlédů“ a prezentace Františka Kratochvíla, jenž představil výzkumy malých jazyků v oblasti Indonésie (zejm. jazyk „abui“), si posluchači mohli udělat živý obraz o syntaktické struktuře ergativních jazyků a pochopit pojem ergativity jako takové. Odvětví výzkumu malých jazyků, pro změnu v jižní Africe, spolu s gramatickým vhlédem do jazyka „n|uu“ prezentoval také Sven Siegmund z Institutu Maxe Plancka.

Kontaktovanou lingvistiku zastupoval na seminářích Viktor Elšík z pražské FF UK. Přiblížil posluchačům nejen oblast romštiny, zejména oblast gramatického a lexikálního přejímání romštiny selické, jíž se trvale zabývá, ale nastínil i širší historický a sociální kontext působení Romů v oblasti střední a západní Evropy. Pražské lingvistické pracoviště zastupoval také Jan Volín, přednášející o výzkumu rytmu v běžné řeči.

Technické stránce lingvistiky, které se ve svém příspěvku dotkl již František Kratochvíl, zasvětil svůj výklad i Stefan Bordag, jenž na modelu počítačového zpracování přirozeného jazyka poukázal na nezbytnost využití lingvistických teorií v počítačových technologiích.

Přednášky probíhaly každý den ve třech blocích v celkovém čase od 10.00 do 19.30, kde každý blok byl zakončen diskusí. I přes značný přednáškový záběr však měli jak posluchači, tak přednášející dostatek času nejen k regeneraci pozbytých sil, ale také k ujasnění problematických pasáží a rozšíření zajímavých momentů výkladu. Spolu s přátelskou atmosférou celého setkání se tak Dačice bezesporu staly místem vzniku nových inspirací, impulzů, spolupráce a doufejme, že i nových talentů v české lingvistice.

Na závěr lze jen dodat, že dačická škola lingvistiky patří obsahem, vzornou organizací a technickou podporou (www.lingvistika.cz) k povedeným počínům české jazykovědy. Jen škoda, že řady zainteresovaných účastníků byly „až příliš jednobarevné“ (téměř výlučně byli zastoupeni studenti z FF UK) – vždyť prezentovaná témata by si jistě zasloužila širší publikum.

Popřejme tedy organizátorům mnoho úspěchů a síly do dalších ročníků.

Stanislav Oplatek